

İLKEL TOPLUMLARI KAPSAMAYAN BİR TEORİ: PSİKANALİZ

A Theory that Excludes Primitive Society: Psychoanalysis

**Une théorie excluant les sociétés primitives:
la théorie psychanalytique**

Yeşim GÖKÇE*

ÖZET

Bu makalede Bronislaw Malinowski'nin *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı* isimli çalışması Sigmund Freud'un öncülüğünü yaptığı psikanalitik kuram çerçevesinde incelenmiş, psikanalitik kuram bağlamında eksik olan yönleri tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Freud, ilkel toplum, psikanalitik teori

ABSTRACT

In this article, Bronislaw Malinowski's book titled *Sex and Repression in Savage Society* is examined in terms of psychoanalytic theory pioneered by Sigmund Freud, and the book's shortcomings are discussed.

Key Words

Freud, primitive society, psychoanalytic theory

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında kuramı ortaya atılan ve öncülüğünü Alman psikiyatrist Sigmund Freud'un yaptığı "psikanalizm" in çıkış sürecini başlatan, kaynakları bulunamayan bir takım psikolojik hastalıkların incelenmesi sırasında "bilinçaltı"nın keşfedilmesidir¹.

Bilinçaltı, hem biyolojik ve kalıtsal olan ilkel cinslik ve saldırganlık içtepileminden, hem de bir zamanlar bilinçli olduğu halde çok acı ve ıstırap verici, ya da utandırıcı olması bakımından baskı altına alınmış düşünceler, anılar, istekler ve dürtülerden oluşur. Bu tür yaşantılar kişiyi rahatsız ettiği için doğrudan doğruya bilinç alanına çıkamaz. Ancak bunlar, bilinçaltında da pasif kalmaz; sürekli bir ifade ihtiyacı altında bazen biçim değiştirerek sansürü aşar, rüya ve hayaller halinde bilinç alanında belirir. Freud'a

göre davranışların büyük bir kısmı bilinç altındaki güçlerin etkisi altındadır. Böylece bilinçaltı yaşamının, günlük davranışlar üzerindeki etkilerine dikkat çekilmiş, psikolojik olayları iç dinamik güçler açısından inceleyen derinlik psikolojisi kurulmuştur. (Baymur, 293)

Freud'un öncülüğünü yaptığı bu kuram insanın doğum evresinden itibaren davranışlarını anlamlandırmaya ve bunların bilinçaltı ipuçlarını bulmaya yöneliktir. Bu anlamda psikanalistlerin daha çok determinist bir bakış açısıyla çalıştıklarını ve her olayı bir neden-sonuç ilişkisine dayandırarak incelediklerini söyleyebiliriz. Freud, insan davranışlarını açıklarken rüyadan dil sürçmelerine kadar pek çok eylemi incelemiş, bunları kompleksler, içgüdüler ve mitik kalıntıları bağlamında kuramsallaştırmıştır.

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

Neden-sonuç ilişkileri üzerine kurulu determinist bir tekniği de Bronislaw Malinowski, Malanezya toplumunu incelerken kullanmış ve bu araştırmasını *İlkel Toplumlarda Cinsellik ve Baskı* isimli kitabında yayımlamıştır. Özgün adı “Sex and Repression in Savage Society” olan çalışma Türkçe ilk basımını 1989’da yapmıştır. Çalışma dört ana bölüme ayrılmıştır; anaerkil toplumlarla çağdaş toplumlar arasındaki farkların ve bunların aile içi ilişkilere nasıl yansıdığı incelenildiği “Bir Kompleksin Oluşumu”, düşlerin ve mitlerin toplumsal davranışlara nasıl etki ettiğinin incelendiği “Geleneğin Aynası”, bilinçdışı psikoloji ve bunun toplumsal göstergelerle ilişkisinin incelendiği “Psikanaliz ve Antropoloji” ve ilkel toplumlar ile çağdaş toplum arasındaki benzerlik ve farkların ele alındığı “İçgüdü ve Kültür” bölümlerinden oluşmaktadır.

Malinowski’nin bu çalışması hem karşı-Freudien hem de psikanalitik önermeler içermektedir. Ancak bu çalışmadaki en önemli iddia “Giriş” bölümünde John Dewey’in de belirttiği gibi; “Toplumun psikolojik öğeleri üzerinde bir tartışmayı başlatmadan önce, ilk etkinlikleri belli ve anlam yüklü eğilimlere dönüştüren toplumsal koşulları bilmeye gereksinimimiz var” iddiasıdır. Bu fikirden yola çıkarak çalışmanın birinci bölümü olan “Bir Kompleksin Oluşumu”nda “Çekirdeksel kompleks, aile kompleksi, insanlığı oluşturan tüm soylarda ve tüm halklarda aynı olamaz; Aile kurumuna göre değişmesi gerek” (Malinowski, 15) savı ortaya atılmakta ve tüm bölüm boyunca inceleme yapılmış olan ilkel halklardan toplanan örneklerle bu iddia is-

patlanmaya çalışılmaktadır. Bu bölümde dolayısıyla Freudien yaklaşım yeterince antropolojik olmadığı için suçlanmakta hatta “Oidipus Kompleksi” fikrinin yeterince sorgulanmadan kabul edilmiş olmasının antropoloji bilimine zarar vermiş olduğu savı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Malinowski, bu iddiasını güçlendirmek için anaerkil toplum düzeninde, babanın tüm sorumluluklarını dayıya devretmiş olması durumunu kullanmaktadır. Karşılaştırmalı örnekler ve Batı toplumlarındaki düzene ithaf edilmiş olan Oidipus kompleksinin izlerinin ilkelerde bulunamayacağını ve bu kompleks oluşumunun yeterince evrensel olmadığı eleştirisi de bölüm boyunca yapılmaktadır.

Dolayısıyla ilk bölüm tamamen Freudien yaklaşımın neden evrensel olmadığını ispatlama üzerinde kurulu karşılıklı bir sorgulamadır. Ancak burada Malinowski’nin yanılması psikanalizmi tek açılı bir bakışla değerlendirmiş olmasıdır. Çünkü, Freudien bir okumada öncelikli olarak ilgilenilmesi gereken bireyin bilinçdışı yaşamı ve bu oluşumuna etki eden toplumsal etkenlerin araştırılması biçiminde olmalıdır. Bu bağlamda Malinowski çalışmasını Freud ve onun teorisiyle hiç ilişkilendirmeden de sunabilirdi. Böylelikle-en azından-bu çalışma sadece antropolojik bir çalışma olabilirdi ve ispatlanmadan bırakılmış çürütme iddialarıyla doldurulmuş olmazdı. Çünkü psikanalist kuramın öncelikli iddiası hiç bir zaman teorinin ilkeleri de kapsayacak bir evrenselliği sahip olduğu değildir.

İkinci kısım olan “Geleneğin Aynası” bölümü ise ilkelerdeki toplumsal

kompleksler, mitler, efsaneler, tabular ve rüya incelemeleri üzerine kuruludur. Rüya, mit, efsane ve tabuların ilkel toplumlardaki eyleme dönüşümünü incelerken yine kaynaklığını Freud'un yaptığı fikirlerden yola çıkılmaktadır. Malinowski, bu bölümde de çeşitli gözlem sonuçlarını aktarmaktansa; tespit ettiği davranışların neden Freudien bağlamda izlenmemesi gerektiğini anlatmıştır. Malinowski'nin araştırmayı gerçekleştirdiği toplumlarda, genel anlamda cinsel yasaklar olmaması ve baskı kavramının gelişmemiş olduğu sonucundan yola çıkılarak; bu toplumlardaki rüya temalarının (dolayısıyla mit, efsane ve bilinçdışı kodlamalarının) psikanalizmin tezleriyle uyumadığı örneklerle açıklanmaktadır.

“Psikanaliz ve Antropoloji” adlı üçüncü bölümde toplumsal davranışların, tüm kültürlerin kaynağı Oidipus kompleksi bağlamında açıklanmasının tek taraflı olacağı fikrinden yola çıkılmış ancak ayrıntılı bir düşünce geliştirilmediğinden konu “herşeyden önce bizi burada ilgilendiren kuramın toplumsal yanındır” (Malinowski, 110) denilerek kapatılmıştır. Sonuç olarak; Freud ve psikanalizmin tezleri bağlamında gerçekleştirilecek bir incelemenin toplumsal araştırmalar için yeterli olmayacağı savıyla okuyucu başbaşa bırakılmıştır. Bu iddiayı desteklemek için yine anaerkil düzeyi benimsemiş ilkel toplumlardan örnekler verilmiştir ancak bu bölümde de, Freud'un kendi teorisinin evrensel olduğunu iddia ettiği bir alıntıya yer verilmiştir. Dolayısıyla Freud ve onun öncülüğünü yaptığı kuramı bilmeyen okuyucuda, bu çalışma, psikanalitik teorisinin

eksik ve kapsam bakımından yetersiz olduğu fikrinin doğmasına neden olabilecektir.

Dördüncü ve son bölüm olan “İçgüdü ve Kültür” ise ilkel toplumlar ve Batı toplumları arasındaki karşılaştırmalı bilgilerden oluşmaktadır. Ancak, kitabın ana teması haline gelmiş olan psikanalitik teoriyi eleştirme hatta çürütme çabası, bölüm sonunda yine kendini göstermektedir.

Bilimin yolu hiç bir zaman basit ve düz değil. Yeni topraklar ele geçirildiğinde, çoğu zaman hiç meyve vermeyecek bir yere ekim yapılıyor. Bir bilgin (ya da bir okul), yeni ve işlenmemiş bir alana nasıl giriyorsa, savunulmayacak bir yeri de öyle terketmelidir. Bilimsel araştırmada, birkaç altın filizinin ancak çok miktarda kayaların ve kumların temizlenip atılmasından sonra elde edilebileceğini her zaman anımsamak gerekir. (Malinowski, 198)

Malinowski, kitap boyunca görüşlerini destekleyecek ve Freud'un kendi sözleri olan alıntılara yer vermemiştir. Malinowski, kendi gözlem ve incelemelerini anlatmış ve bunların Freudien yaklaşımla uyumadığını belirtmiştir. Ancak hangi psikanalitik kuramın hangi kısmını işaret ettiğini belirtmemiştir. Kısacası; Malinowski, psikanalitik görüşün aksayan kısımlarına dikkat çekmeye çalışmış ancak bunu bilimsel olarak ıspatlamada sadece doğal gözlem sonucu elde ettiği örnekleri aktarma yolunu seçmiştir. Dolayısıyla çalışma Freud'un bilinçdışı teorisini çürütmede yetersiz kalmaktadır. Çalışma boyunca okuyucuyu düşündürmeye ve Freud'un eksik kaldığı yönleri belirtmeye yönelik pek çok so-

ru ortaya atılmış, ancak bu sorular bilimsel olarak cevaplanmamıştır. Ayrıca Sigmund Freud'un *Totem ve Tabu* kitabının önsözünde belirttiği şu görüş tamamen gözardı edilmiştir.

[Bu kitap] Bir yanda, etnologlar, lengüistler, folkloristler, vb. ile, öbür yanda psikanalistler arasında bir bağ kurmak amacını gütmektedir: yani öncelikle yeni psikoloji tekniğini yeterince öğretemeyeceği gibi sonrakilere de, işlenmelerini bekleyen materyallere yeterince hakim olmak imkanını sağlamaz. Bunun için de her iki tarafında dikkatlerini uyandırmakla yetinmek zorundadır. Ve eğer bu girişimim, bütün bu bilginleri, verimli sonuçlar sağlaması muhtemel olan bir işbirliği amacıyla bir araya getirebilecek olursa kendimi mutlu sayarım. (Freud, *Totem ve Tabu*, 8)

Bu çalışmada, Freud'un *Totem ve Tabu* kitabında anlattığı ilkel toplumlarda görülen davranış biçimleri üzerine örneklerin bir kısmı yok sayılmış ve Freud'un bu çalışması yeterince ele alınmamıştır. Sadece "Psikanaliz ve Antropoloji" bölümünün beşinci alt başlığı olan "İlk Baba Öldürme Varsayımının Analizi" kısmında psikanalistlerin, Oidipus kompleksini tüm kültürün kaynağına yerleştirmiş olduklarından söz edilmiş, buradan da "Eğer Ödip kompleksinin ve üstelik uygarlığın gerçek nedeni, baba öldürmenin şok edici eylemindeyse ve kompleks sadece insanlığın ırksal belleğinde bulunuyorsa, zamanla neden silin-

medi" (Malinowski, 122) sorusu geliştirilmiş, ancak tezi çürütecek yeterli bilgi verilmemiştir.

Dolayısıyla B. Malinowski'nin *İlkel Toplumlar Cinsellik ve Baskı* kitabı ilkel toplumlarla ilgili bir gözlem kitabından öteye gidememekte ve Sigmund Freud'un umduğu gibi verimli bir karşılaştırmalı çalışma olamamaktadır. Psikanalizmin görmezden geldiği, ilkel toplumlara ilişkin bir takım eylem ve davranış biçimlerinin belirtilmesi haricinde bir etkileşim görülememektedir. Sonuç olarak *İlkel Toplumlar Cinsellik ve Baskı* çeşitli gözlemler üzerinde kurulu bir derleme çalışmasıdır. Ancak psikanalitik teoriye bir katkısı veya teoriyi çürütebilecek güçlükte bir savı yoktur.

NOTLAR

¹ Benzer bir tanımlama Feriha Baymur'un *Genel Psikoloji* kitabının 293. sayfasında da yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- Baymur, Feriha, (1994). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 293-295.
- Freud, Sigmund, (1984). *Totem ve Tabu*. Çev. K. Sahir Sel. İstanbul: Sosyal Yayınları, 7-9.
- Malinowski, Bronislaw, (1989). *İlkel Toplumlar Cinsellik ve Baskı*. Çev. Hüseyin Portakal. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.